

УДК 070 (091): 316. 658](045)

© М. Т. Андрійчук, канд. наук із соц. комунікацій, доц.,
КПІ ім. Ігоря Сікорського, Київ, Україна

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ НА ШПАЛЬТАХ ТИЖНЕВИКА «МОСКОВСЬКІЕ НОВОСТІ» ЗА 1989 РІК

У статті розглянуто особливості висвітлення так званого українського питання в одному із найавторитетніших і найвпливовіших періодичних видань колишнього Радянського Союзу періоду перебудови — тижневика «Московськіє новості». Серед низки політичних та соціально-економічних питань, які свідчили про глибоку системну кризу комуністичної імперії, у 1989 р. на перший план вийшло національне питання. Це знайшло відображення і у матеріалах газети за 1989 рік. Стало зрозуміло, що твердження радянської пропаганди про те, що національне питання у СРСР остаточно розв'язане, є міфом.

Українське питання було одним зі складників національного питання. Однак, як впливає із аналізу публікацій, тижневик приділяв українській тематиці набагато менше уваги порівняно із висвітленням подій з інших радянських республік. Між тим саме Українській РСР судилося відіграти вирішальну роль у розпаді Радянського Союзу.

Ключові слова: ЗМІ; радянська преса; тижневик; газета; перебудова; суспільна свідомість; національне питання; українське питання.

Постановка проблеми

Радянський Союз був типовою імперією з тоталітарним устроєм, який станом на середину 1980-х рр. демонстрував явні ознаки за-непаду. Спробу порятунку імперії здійснив новообраний лідер СРСР, генеральний секретар ЦК КПРС М. Горбачов. Так зване реформаторське крило КПРС на чолі із генсеком вирішило не лише перебудувати економіку, але й демократизувати (хоч і дозовано) суспільно-політичний устрій СРСР. Важлива роль у цьому починанні відводилась центральним ЗМІ,

які, як правило, були друкowanи ми органами КПРС та органів радянської влади.

Вважається, що період перебудови був «золотою добою преси», яка поступово почала відходити від заідеологізованих підходів радянської журналістики. Роль друкowanи х ЗМІ того періоду у формуванні суспільної свідомості та ціннісних орієнтирів має справді важко переоцінити. В імперському центрі виходило кілька друкowanи х органів, яким судилося відіграти помітну роль в демократизації суспільно-по-

літичного життя СРСР. Тижневик «Московські новості» був однією з найпопулярніших газет періоду перебудови і не лише в Радянському Союзі, але й за його межами.

Аналіз попередніх досліджень

Останнім часом українські дослідники все частіше звертаються до вивчення різних аспектів діяльності радянської преси. Зокрема, Т. Хітрова через аналіз радянської друкованої періодики розглядає контекст формування радянської історичної свідомості. Ю. Каганов досліджує роль радянської преси у формуванні різних конструктів масової суспільної свідомості. Маніпулятивні впливи журнальної періодики УРСР, у тому числі дитячо-юнацької преси, розглядаються у працях Ю. Колісника. Проблеми становлення та розвитку українських ЗМІ періоду перебудови, їх роль у здійсненні соціально-економічних перетворень та деякі інші аспекти функціонування преси Української РСР висвітлено у працях С. Костилева. До розгляду окремих аспектів діяльності українських періодичних видань періоду перебудови вдавався і З. Кулик.

Ці та інші вітчизняні автори досліджують, як правило, пресу Української РСР. Водночас поза увагою часто залишається всесоюзна радянська преса, хоча в Україні зосереджувалась значна частина її читачів. Крім того, на шпальтах всесоюзної періодики часто порушувалась й тематика, що була прямо чи опосередковано пов'язана з Україною. Чи не найавторитетнішим всесоюзним періодичним виданням того часу

був тижневик «Московські новості», публікації якого і стали предметом нашого дослідження.

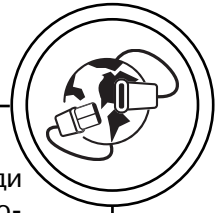
Мета роботи

На прикладі тижневика «Московські новості» з'ясувати, як центральна радянська преса висвітлювала теми, пов'язані з українським питанням у 1989 р., коли в СРСР вже вимальовувалися контури протистояння між імперським центром та національними республіками.

Результати проведених досліджень

Час популярності тижневика «Московські новості» припав на 1986–1991 рр., коли його головним редактором був Єгор Яковлев. Газета виходила російською, англійською, французькою, німецькою, іспанською, грецькою, угорською, італійською, естонською мовами і поширювалася у 140 країнах світу. Таким чином світова громадськість отримувала інформацію про політичні, соціально-економічні, міжконфесійні, міжнаціональні та інші процеси в СРСР.

Тижневик охоплював увагою всі сторони суспільного життя СРСР і, зокрема, національне питання. Починаючи з 1989 р., на сторінках «Московських новостей» починає знаходити відображення і так зване українське питання. Водночас для тижневика воно не було настільки актуальним, як, наприклад, міжнаціональні взаємини у Нагірному Карабасі, Грузії та Молдові (де дійшло до збройного протистояння) чи діяльність потужних національних рухів за відновлення незалежності у республіках Балтії. Це можна пояснити тим, що тогочасний

український національний рух ще не був таким потужним як національні рухи Закавказзя чи Балтії, які об'єднали у лавах своїх прихильників більшість громадян республік.

Понад те, в УРСР продовжувала розгортатися ідеологічна кампанія боротьби із націоналізмом, в ході якої радянська влада намагалася показати «звіроче лице українського буржуазного націоналізму». Робилися спроби налякати потенційних борців та зменшити кількість охочих виборювати будь-які національні права для корінного етносу. І хоча у цей період дисидентів потроху відпускали з радянських таборів, все ж за участь у націоналістичних організаціях покарання були нещадними. Наприклад, з 12 по 16 жовтня 1988 р. у Луцьку було проведено судове засідання, на якому повторно за сфальшованою справою було засуджено мешканця Харківщини та колишнього бійця УПА Івана Гончарука. Суд нагадував добре зрежисовану виставу, на яку було зігнано учнів та підлітків. Оприлюднювалися пропагандистські матеріали, що не мали стосунку до суду, але засуджували «злочини українських націоналістів». Підсудного повторно засудили до смертної кари, а його родину позбавили майна та заощаджень. 19 квітня 1989 р. Постановою Президії Верховної Ради УРСР за підписом її голови Валентини Шевченко було відхилене клопотання про помилування І. Гончарука, а 3 травня 1989 р. лист від кремлівських керівників із Секретаріату Верховної ради СРСР сповістив, що вони теж не знайшли підстав для помилування колишнього українсь-

кого повстанця [1]. Такі заходи давали можливість не лише локально ідеологічно обробляти населення, але й провадити масштабні пропагандистські кампанії в радянській пресі.

Автори тижневика «Московські новості» також не шкодували образливих термінів для таврування націоналізму як явища. Зокрема, доктор філософських наук, головний науковий працівник Інституту соціології АН СРСР Леонід Іонін для пояснення причин міжнаціональних сутичок, що у той час охопили різні національні регіони Радянського Союзу, вживав такий маніпулятивний термін, як «демон націоналізму», що нібито охопив душі багатьох громадян СРСР [2]. Подібне таврування націоналізму у цьому радянському тижневику не було винятком із правил.

Однак, публікації тижневика, що стосувались України, у своїй більшості ніби не виявляли особливої стурбованості станом міжнаціональних взаємин у цій радянській республіці. Справді, УРСР у 1989 р. здавалась «островом миру та стабільності». Національно-демократичні організації, перебуваючи на стадії становлення, лише починали завойовувати популярність у широких масах населення. До того ж, офіційно мало які з них ставили питання про вихід республіки із СРСР. Далися взнаки здобутки зросійщення та радянзації населення (особливо у південних та східних областях). До того ж вертикаль партійних органів на чолі із незмінним лідером республіки В. Щербицьким здавалась міцною і нездоланою. Разом з цим, початок процесів демократизації та відро-

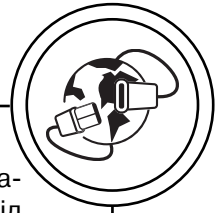
дження національно-культурного, громадсько-політичного та релігійного життя було складно заперечити.

Публікації у тижневику «Московські новості», що стосувалися України, відображали події, пов'язані із Чорнобильською аварією, відродженням Української греко-католицької церкви, заснуванням Народного руху України, діяльністю депутатів СРСР від України тощо. Однак, очевидно, що політичні процеси в Україні, в тому числі пов'язані із національним відродженням, редакція газети розглядала в рамках загальносоюзного (читай загальноросійського) демократичного руху. Пояснення невірності національного питання в СРСР намагалися уникати, акцентуючи увагу на злочинах часів сталінізму та перекладаючи відповідальність на Й. Сталіна під гаслами типу «Немає не ображених сталінізмом націй!» [3].

На нашу думку, однією із основних публікацій з українського питання у «Московських новостях» є стаття колишнього шістдесятника Івана Дзюби «Час збирати каміння» (січень 1989 р.) [4]. Автор порушив питання, які турбували представників ще остаточно неоформленого українського національно-визвольного руху. Зокрема, йшлося про утилки української культури та мови, зросійщення України. Він зауважив, що друга за економічним та людським потенціалом республіка СРСР видає лише 10 % від загальносоюзної кількості книг за назвами та 7,5 % за накладами. Із них українською мовою виходило менше половини книг за накладами та менше чверті за назвами.

І. Дзюба висловив думку, що українська культура в Радянському Союзі позбавлена стрункої культурної повноти, адже сильно-ослаблені такі її ланки, як театр, кіно, масово-розважальні жанри і форми. Зокрема, майже відсутні дитячі та лялькові театри, що працювали б на українськомовному матеріалі. На думку автора, українці, а разом з ними і білоруси були чи не єдиними народами в Європі, позбавленими вищої школи з викладанням рідною мовою. Доповнюючи ці факти, І. Дзюба робить історичний екскурс, згадуючи, як під виглядом боротьби з українським націоналізмом влада розправлялась з українською інтелігенцією, знищувала національно свідоме українське селянство у часи Голодомору 1932–1933 рр. тощо. Важливим завданням у період перебудови І. Дзюба вважав відродження історичної пам'яті, повернення рідної мови й культури, а також розвиток громадської та політичної активності, зокрема через проект створення народного фронту (пізніше він набрав форми Народного Руху України за перебудову).

Після цієї публікації протягом тривалого часу (фактично до вересня 1989 р.) українське питання не порушувалось на сторінках тижневіка. Можна припустити, що в умовах неструктурованості та малопотужності українських національно-демократичних організацій, а також враховуючи події в країнах Балтії і розгортання вірмено-азербайджанського та інших міжнаціональних і політичних конфліктів, вісті з України (як, до речі, із Білорусі) мало цікавили редакцію тижневіка. Час

від часу відображалися лише окремі українські події, не пов'язані з національним питанням. Наприклад, в одній із редакційних статей «Джерело не знайдене, небезпека залишається» (№ 13 від 26 березня) йшлося про продовження історії із облісінням чернівецьких дітей, яка була рефлексією на листи читачів [5]. Було декілька публікацій, пов'язаних із Чорнобильською катастрофою. Зокрема, репортаж В. Колінька «Радіоактивне ехо» про забруднені радіацією території Народицького району Житомирщини (№ 8, 19 лютого) [6], колективна заспокійлива стаття «Чорнобиль: недовіра зберігається» (№ 22, 28 травня) авторства деяких керівників профільних відділів московських науково-дослідних установ із критикою публікації В. Колінька «за некомпетентність» [7], а також ініційована народними депутатами СРСР від України (А. Ярошинською, Ю. Щербаком, М. Беліковим) публікація А. Пральникова «За межами норми» (№ 24, 11 червня), в якій викладалася альтернативна позиція київських вчених [8].

Україні стосувалась спільна публікація американського журналіста В. Слоана та радянського журналіста О. Самойлова «Соціалістична ферма в штаті Огайо» (№ 28, 5 липня) про вивчення роботи колгоспу «Україна» Хмельницької області американським фермером Ралфом Даллом та його дружиною [9]. Репортаж В. Воліна під назвою «Полтавська битва» (№ 28, 9 липня) [10] висвітлював роботу Полтавського гірничо-збагачувального комбінату у м. Комсомольськ. Водночас певний стосунок до національ-

ного та конфесійного питання мала стаття Г. Богдановського під назвою «Друге пришествя» на другу батьківщину» (№ 35, 27 серпня), в якій йшлося про святкування в українському Запоріжжі 200-ліття менонітства в Росії [11] (тобто Україна розглядалась як частина Росії).

Друге півріччя 1989 р. стало переламним у політичному житті УРСР. Водночас, можливо, одразу зміни не були помітні з московських кабінетів, адже створення однієї з найпотужніших національно-демократичних організацій часів розпаду СРСР — Народного Руху України за перебудову, не знайшло належного відображення на сторінках видання. Редакція обійшлася лише коротесенькою заміткою під назвою «Рух розпочинає шлях» (№ 38, 17 вересня) [12]. При цьому слід звернути увагу, що трактування діяльності організації і самого терміну «Рух» не набуло у всесоюзних офіційних виданнях такого негативного значення, як це сталося пізніше у 1990–1991 роках.

В окремих публікаціях йшлося також про мітинги в Україні, що саме почали практикуватись українськими опозиційними силами. Судячи з повідомлень у тижневиках, питання, що порушувалися під час таких мітингів, стосувалися екології, соціально-економічного розвитку та демократизації, а питання проголошення незалежності не було першочерговим. Зокрема, в публікації «Обирати чи призначати» (№ 37, 10 вересня) йшлося про проведений 2 вересня 1989 р. в різних містах України (Києві, Запоріжжі, Дніпродзержинську, Житомирі, Тернополі,

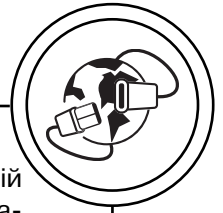
Львові та ін.) загальнореспубліканський мітинг із пріоритетним гаслом «За демократичний закон про вибори» [13]. Однак, насправді у цей період поступово почали порушуватись і питання мови, історичної пам'яті, відродження українських церков тощо. При цьому все частіше протестні акції проходили у формі молебнів, на які на відміну від мітингів не потрібно було отримувати спеціальні дозволи. Під час таких молебнів порушувались і питання щодо легалізації Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ). Про це власне йшлося у публікації О. Гуревича «Молебен у Львові» (№ 38, 17 вересня) [14].

Загалом вимога легалізації УГКЦ була важливим складником українського питання, адже ця церква була національною за духом і суттю. Щоправда, питання легалізації українські греко-католики почали порушувати ще з початку 1989 р. і не в Україні, а в столиці імперії — Москві (там про такі заходи могли дізнатися більше іноземців і водночас був менший ризик переслідування). Зокрема, в Москві (на вул. Горького, Арбаті, в Лужниках) вірянами УГКЦ були організовані богослужіння та голодування з вимогою до радянського уряду зняти заборону на діяльність цієї національної церкви. Ці події висвітлені у публікації М. Вдовиної «Молитва на вулиці Горького» [15]. Вихід УГКЦ із підпілля поставив на порядок денний повернення греко-католикам храмів, які на той момент перебували в юрисдикції Російської Православної Церкви, що не могло не спричинити міжконфесійних конфліктів. Ці події

не пройшли повз увагу тижневика, що й було відображено у статті «Чиї у Львові храми?» [16].

Під кінець 1989 р. політичні процеси в УРСР і, зокрема, в Західній Україні все більше зацікавлювали редакцію видання «Московські новості». Очевидно, це сталося після серії мітингів, проведених у західноукраїнських містах з нагоди 50-ліття сумнозвісного пакту Ріббентропа-Молотова, в результаті якого західні землі України були пошматовані державами-агресорами — гітлерівською Німеччиною та сталінським СРСР. Щоб з'ясувати ситуацію «з перших вуст», редакція взяла інтерв'ю у поета та народного депутата ВР СРСР, що представляв демократичний табір депутатського корпусу — Ростислава Братуня (№ 40, 1 жовтня) [17]. Р. Братунь, як мешканець Львова, розкрив ставлення населення цього регіону до УГКЦ, УПА, ОУН. Окремо поет зупинився на шельмуванні та перекручуванні всесоюзною та партійною республіканською пресою окремих подій української історії, дискредитації організації Народного Руху України за перебудову.

Фактично, короткою історією руху українських дисидентів, а також характеристикою стану тодішніх українських національно-демократичних сил є публікація московського кореспондента Н. Крамінової «Повернення із дисидентів» про одного із членів Української Гельсінської Групи, колишнього політ'язня, а тоді ще й чільного діяча Української Гельсінської Спілки Олесья Шевченка (№ 43, 22 жовтня). Публікація у доволі позитивному світлі, крізь призму біографії Олесья Шевченка,

висвітлює уопсліджене становище українців та української культури у Радянському Союзі, цілі які ставили перед собою діячі національно-визвольного руху та політв'язні (Олесь Шевченко, Валерій Марченко, Василь Стус, Юрій Литвин, Олекса Тихий, Михайло Горинь, В'ячеслав Чорновіл, Левко Лук'яненко та ін.). Зрозуміло, що ключовими питаннями для дисидентів були захист прав української мови та культури, відновлення історичної пам'яті українського народу та заповнення так званих «білих плям» в історії України, демократизація суспільно-політичних процесів, екологічні питання тощо [18]. Для того часу (особливо в тодішніх українських реаліях епохи В. Щербицького) це був доволі сміливий і радикальний нарис. Для багатьох українських читачів газети окремі прізвища українських дисидентів були невідомі або про них згадували у офіційній пресі УРСР виключно у негативному контексті. Отже, такі публікації сприяли переосмисленню світоглядних установок та формуванню національної свідомості у значною мірою зрадянзованих та зросійщених українців.

Водночас у тижневику вміщувались і неоднозначні, провокативні публікації, що пропагували сепаратизм окремих регіонів України. Очевидно, що публікація подібних матеріалів була відповіддю на посилення українського національно-демократичного руху та намаганням стримати поширення його ідей. Так, у статті політичного оглядача тижневіка Д. Казутіна «Союз рівноправних людей» (№ 39, 24 вересня) йшлося про надання особливих прав

Криму [19]. У 1989 р. у місцевій кримській пресі, що контролювалася компартією, пропагувалася ідея створення так званої республіки Таврида зі статусом територіальної автономії навіть не республіканського, а союзного підпорядкування та з російською мовою в якості державної мови та мови міжнаціонального спілкування. Отже, цю публікацію можна вважати певною реакцією тижневіка на такі заклики.

Слід звернути увагу, що розуміння загрози для імперії поступово прийшло як до провладних сил, так і до опозиційних російських діячів, які залишаючись імперцями за переконаннями, десь намагались стимулювати сепаратистські рухи етнічних меншин, а десь заявляли про можливий перегляд кордонів у національних республіках, в яких етнічний склад населення був змінений на користь росіян чи «російськомовних». Зокрема, один із лідерів опозиційної до комуністичної більшості у Верховній Раді СРСР Міжрегіональної депутатської групи Гавриїл Попов (грек за походженням) порушував питання створення грецької автономії в межах Українського Приазов'я — м. Маріуполя та прилеглих територій. Він також виступив з критикою деяких тодішніх національних рухів народів СРСР, що прагнули порушити питання про здобуття незалежності чи хоча б збільшення своїх національних прав. Г. Попов висловлювався проти надання більших прав автохтонам, зокрема, вважав, що оскільки казахський народ не складає більшості в межах своєї республіки, то казахська мова не може бути мовою щоденною і

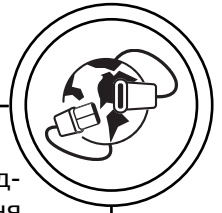
домінуючою у публічному просторі Казахстану. Водночас, його на думку, з плином часу національні автономії могли б перетворитися на повноцінні союзні республіки. У самій же РРФСР, як вважав Г. Попов, слід було створити федерацію п'яти російських республік — Північної, Центральної, Південної, Уральської і Сибірської [20]. Зрозуміло, що розпаду радянської імперії Г. Попов не бажав і не передбачав. Йшлося лише про перебудову Радянського Союзу в рамках обговорення проекту федерації — так званого нового союзного договору.

Підписання такого договору розглядалося кремлівським керівництвом як панацея від відцентрових тенденцій, що охопили національні адміністративні одиниці Радянського Союзу. Були зроблені спроби через ЗМІ обговорити стан із національним будівництвом. Зокрема, 17 серпня 1989 р. було оприлюднено для обговорення Проект платформи КПРС «Національна політика партії в сучасних умовах», що й став, фактично, запізнілою рефлексією на численні міжнаціональні конфлікти. Цей документ, а також публікації окремих авторів у всесоюзній пресі просували у середовищі активної громадськості та серед різних суспільних верств національних республік концепцію так званого оновленого союзного договору, який нав'язували для укладення радянськими республіками [21].

Деякі публікації тижневика «Московські новості» хоч і не мали прямого стосунку до українського питання, але пізніше могли суттєво вплинути на його вирішення. Так, у статті радянського

письменника узбецького походження Тимура Пулатова «Кримські татари прагнуть виходу», вміщеній в одному з квітневих номерів 1989 р., йшлося про сталінську політику депортації народів СРСР. Порушувалася і проблема депортованих із Криму 18 травня 1944 р. кримських татар та неможливості їх легального повернення на історичну батьківщину через різноманітні законодавчі акти Верховної Ради СРСР. Тому письменник висував ініціативу створення законодавчої бази, що дозволяла б повернення кримським татарам на свої рідні землі. Указ Президії ВР СРСР «Про громадян татарської національності, що проживали в Криму» від 5 вересня 1967 р. нібито знімав усі звинувачення сталінського режиму та дозволяв кримським татарам проживати на всій території СРСР (а не лише у місцях їх заслання в Узбекистані), але насправді їх спробам повернутися чинила опір і місцева кримсь-ка влада, і влада Узбецької РСР [22]. Ця публікація свідчила, що в межах Української РСР, окрім власне українського питання, мало бути вирішено і питання кримськотатарське.

До речі, саме кримськотатарське питання згодом використали російські шовіністи із Криму, які зуміли добитися реорганізації Кримської області УРСР в Автономну Республіку Крим, котра стала, однак, не кримськотатарською автономією, а фактично російською. Це, в свою чергу, уможливило відносно легку анексію Криму Росією у березні 2014 року, коли владу захоплювали військові та парамілітарні формування РФ під гаслами захисту

«російських співгромадян» та «русскоязычних». Як бачимо, маніпулятивний конструкт про захист «русскоязычних» громадян, який активно використовувався ще у всесоюзній пресі часів перебудови, став важливим елементом сучасної російської імперської пропаганди та гібридної війни, яку веде нинішня Росія щодо своїх сусідів.

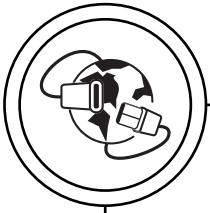
Висновки

Як відомо, у доперебудовний період радянська пропаганда стверджувала, що СРСР зумів розв'язати національне питання, створивши нову історичну спільність — радянський народ. Однак, відродження національних рухів у період перебудови, загострення міжетнічних конфліктів засвідчили невирішеність національного питання в комуні-

стичній імперії. Важливим складником національного питання було так зване українське питання. Водночас аналіз публікацій одного з найбільш авторитетних і популярних загальносоюзних тижневиків «Московские новости» свідчить, що українська тематика у 1989 р. не знайшла належного висвітлення на сторінках цього часопису. Очевидно, що редакція тижневика на той момент не вбачала загрози для цілісності комуністичної імперії з боку України, зацентрувавши свою увагу на подіях в інших національних республіках. Ще один висновок, який дозволяє зробити аналіз контенту тижневика, полягає у тому, що навіть демократична за своїм іміджем загальносоюзна преса у національних питаннях залишалася здебільшого на імперських позиціях.

Список використаної літератури

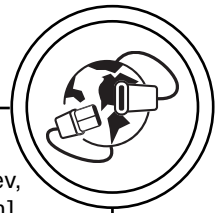
1. Братунь Л. Останній розстріляний бандерівець / Л. Братунь // Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/10/23/156416/> (дата звернення: 16.02.2020).
2. Ионин Л. Демон национализма / Л. Ионин // Московские новости. 1989. 23 июля. С. 13.
3. Радышевский Д. Нет не обиженных сталинизмом наций / Д. Радышевский // Московские новости. 1989. 26 февраля. С. 2.
4. Дзюба И. Время собирать камни / И. Дзюба // Московские новости. 1989. 15 января. С. 11.
5. Источник не найден, опасность остаётся // Московские новости. 1989. 26 марта. С. 4.
6. Колинько В. Радиоактивное эхо / В. Колинько // Московские новости. 1989. 19 февраля. С. 12.
7. Гордеев К. Чернобыль: недоверие сохраняется / К. Гордеев, А. Барабанова, А. Поваляев // Московские новости. 1989. 28 мая. С. 12.
8. Пральников А. За пределами нормы / А. Пральников // Московские новости. 1989. 11 июня. С. 5.
9. Слоан В. Социалистическая ферма в штате Огайо / В. Слоан, А. Самойлов // Московские новости. 1989. 9 июля. С. 6.
10. Волин В. Полтавская битва / В. Волин // Московские новости. 1989. 9 июля. С. 6.
11. Богдановский Г. «Второе пришествие» на вторую родину / Г. Богдановский // Московские новости. 1989. 27 августа. С. 2.

12. Д. О. Рух начинает путь. Московские новости. 1989. 17 сентября. С. 2.
13. Гришук В. Выбирать или назначать / В. Гришук, В. Черняк, В. Яворивский, С. Конев, В. Чельшев, А. Ярошинская // Московские новости. 1989. 10 сентября. С. 8–9.
14. Гуревич А. Молебен во Львове / А. Гуревич // Московские новости. 1989. 17 сентября. С. 2.
15. Вдовина М. Молитва на улице Горького / М. Вдовина // Московские новости. 1989. 11 июня. С. 2.
16. Минеев А. Чьи во Львове храмы? / А. Минеев // Московские новости. 1989. 26 ноября. С. 27.
17. Братунь Р. Западная Украина: сентябрь — горячий месяц. Интервью / Р. Братунь // Московские новости. 1989. 1 октября. С. 11.
18. Краминова Н. Возвращение из диссидентов / Н. Краминова // Московские новости. 1989. С. 32.
19. Казутин Д. Союз равноправных людей / Д. Казутин // Московские новости. 1989. 24 сентября. С. 12.
20. О советских греках, но не только о них. Интервью Людмилы Енютинной // Московские новости. 1989. 17 сентября. С. 11.
21. Третьяков В. Национальная политика: проект обновления / В. Третьяков // Московские новости. 1989. 27 августа. С. 8–9.
22. Пулатов Т. Крымские татары жаждут исхода / Т. Пулатов // Московские новости. 1989. 9 апреля. С. 13.

References

1. Bratun, L. Ostannii rozstriliani banderivets [The last Bandera man was shot]. *Istorychna pravda*. Retrieved from <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/10/23/156416/> [in Ukrainian].
2. Ionin, L. (1989). Demon natsionalizma [Demon of nationalism]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 23 July, 13 [in Russian].
3. Radyshevskiy, D. (1989). Net ne obizhennykh stalinizmom natsiy [There are no nations not offended by Stalinism]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 26 February, 2 [in Russian].
4. Dzyuba, I. (1989). Vremya sobirat' kamni [Time to collect stones]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 15 January, 11 [in Russian].
5. (1989). Istochnik ne nayden, opasnost' ostaetsya [No source found, danger remains]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 26 March, 4 [in Russian].
6. Kolin'ko, V. (1989). Radioaktivnoe ekho [Radioactive echo]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 19 February, 12 [in Russian].
7. Gordeev, K. & Barabanova, A. & Povalyayev, A. (1989). Chernobyl': nedoverie sokhranyaetsya [Chernobyl: distrust persists]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 28 May, 12 [in Russian].
8. Pral'nikov A. (1989). Za predelami normy [Beyond the norm]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 11 June, 5 [in Russian].
9. Sloan, V. & Samoylov, A. (1989). Sotsialisticheskaya ferma v shtate Ogayo [Ohio Socialist Farm]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 9 July, 6 [in Russian].
10. Volin, V. (1989). Poltavskaya bitva [Poltava battle]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 9 July, 6 [in Russian].
11. Bogdanovskiy, G. (1989). 'Vtoroe prishestvie' na vtoruyu rodinu ['Second Coming' to the second homeland]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 27 August, 2 [in Russian].
12. D. O. (1989). Rukh nachinaet put' [The Rukh begins the journey]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 17 September, 2 [in Russian].

13. Grishchuk, V. & Chernyak, V. & Yavorivskiy, V. & Konev, S. & Chelyshev, V. & Yaroshinskaya, A. (1989). Vybirat' ili naznachat' [Choose or assign]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 10 September, 8–9 [in Russian].
14. Gurevich, A. (1989). Moleben vo L'vove [Prayer service in Lviv]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 17 September, 2 [in Russian].
15. Vdovina, M. (1989). Molitva na ulitse Gor'kogo [Prayer on Gorky Street]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 11 June, 2 [in Russian].
16. Mineev, A. (1989). Ch'i vo L'vove khramy? [Whose temples are in Lvov?]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 26 November, 27 [in Russian].
17. Bratun' R. (1989). Zapadnaya Ukraina: sentyabr' — goryachiy mesyats. Interv'yū [Western Ukraine: September is a hot month. Interview]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 1 October, 11 [in Russian].
18. Kraminova, N. (1989). Vozvrashchenie iz dissidentov [Return from the dissidents]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 32 [in Russian].
19. Kazutin, D. (1989). Soyuz ravnopravnykh lyudey [Union of Equal People]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 24 September, 12 [in Russian].
20. (1989). O sovetskikh grekakh, no ne tol'ko o nikh. Interv'yū Lyudmily Enyutinoi [About the Soviet Greeks, but not only about them. Interview with Lyudmila Enyutina]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 17 September, 11 [in Russian].
21. Tret'yakov, V. (1989). Natsional'naya politika: proekt obnovleniya [National policy: draft update]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 27 August, 8–9 [in Russian].
22. Pulatov, T. (1989). Krymskie tatary zhazhdut iskhoda [Crimean Tatars yearn for an outcome]. *Newspaper of Moskovskie novosti*, 9 April, 13 [in Russian].

The features of the coverage of the so-called Ukrainian issue in one of the most authoritative and influential periodicals of the former Soviet Union during the period of restructuring — ‘Moscow News’ Weekly are considered in the article.

In 1989, a number of political and socio-economic issues that testified to the deep systemic crisis of the Communist empire came to the fore. This was also reflected in the materials of the weekly for the 1989. It became clear that the Soviet propaganda’s assertion on resolving the national issue in the USSR was a myth.

The Ukrainian issue was one of the components of the national issue. However, as the analysis of the publications implies, the weekly paid much less attention to Ukrainian topics compared to the coverage of events from other Soviet republics.

Meanwhile, the Ukrainian Republic was destined to play a decisive role in the collapse of the Soviet Union.

Keywords: mass media; soviet press; weekly; newspaper; restructuring; public consciousness; national issue; Ukrainian issue.

Рецензент — Г. П. Грет, канд. екон. наук,
доц., КПІ ім. Ігоря Сікорського

Надійшла до редакції 29.04.20